

ЗАСОБИ АКТУАЛІЗАЦІЇ ОЦІННОЇ СЕМАНТИКИ НЕОЛОГІЗМІВ У КОНТЕКСТІ

Стаття присвячена вивченню ролі контексту у декодуванні та інтерпретації значення оцінних неологізмів в англійській та українській мовах наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття. Вступні зауваження містять короткий огляд історії вивчення неологізмів і категорії оцінки, а також інформацію про матеріал та актуальність дослідження. У статті описано засоби та особливості реалізації оцінного значення неологізмів у контексті в англійській та українській мовах у зазначений період.

1. Вступні зауваження.

Ця стаття присвячена вивченню засобів та особливостей реалізації оцінного значення неологізмів у контексті. Матеріал дослідження складають 3437 оцінних неологізмів (1946 одиниць – в англійській мові та 1491 одиниця – в українській мові), отримані методом суцільної вибірки зі словників неологізмів відповідного періоду. Текстову вибірку формують приклади з мови англійських, американських та українських ЗМІ, творів художньої літератури, а також зі спеціальних інтернет-сайтів, на яких фіксуються інновації в досліджуваних мовах.

Попри велику увагу лінгвістів до неології, в рамках якої проведені численні дослідження на матеріалі різних мов (роботи В. Г. Гака, В. І. Заботкіної, Ю. А. Зацного, Т. О. Пахомової, Д. В. Мазурик, О. А. Стишова, J. Algeo, E. McKeen та ін.) [1-7], англійські та українські неологізми кінця ХХ – поч. ХХІ ст. в порівняльному аспекті не вивчалися. Відсутні також роботи, в тому числі зіставні, присвячені системному дослідженню саме оцінної семантики англійських та українських неологізмів, кінця ХХ – початку ХХІ ст. зокрема, хоча категорія оцінки завжди представляла величезний інтерес та активно вивчалася в різних аспектах на матеріалі різних мов (Н. Д. Арутюнова, О. Л. Бессонова, О. М. Вольф, В. Н. Телія, D. Katz, P. H. Nowell-Smith та ін.) [8-13]. На окрему увагу мовознавців заслуговує функціонування та особливості актуалізації семантики англійських та українських оцінних неологізмів у контексті, досі не вивчені дослідниками нової лексики та фразеології. Вище сказане обумовлює актуальність цієї роботи, що є фрагментом зіставного дослідження оцінних неологізмів в англійській та українській мовах кінця ХХ – початку ХХІ століття і має на меті визначення засобів-актуалізаторів оцінного значення нових мовних одиниць у контексті.

2. Засоби актуалізації оцінного значення неологізму у контексті.

Перш ніж переходити до опису особливостей реалізації оцінного значення досліджуваних неологізмів у контексті, вважаємо за потрібне зробити деякі зауваження щодо матеріалу дослідження. Відомо, що оцінна лексика, в тому числі нова, не є однорідною. Низка оцінних слів не потребує слів-дескрипторів, підтримки макроконтексту, оцінна конотація є обов'язковим компонентом їхньої семантичної структури. Такі лексеми, окрім денотативних компонентів, включають ще компоненти "логіко-емоційного чи оцінного ставлення до денотативної частини лексичного значення слова" [14: 832]. На думку В.І. Шаховського, наявність оцінного компоненту у семантичній структурі слова дозволяє ідентифікувати таке слово як "прагматичне" [15]. За визначенням М.Н. Епштейна, прагема, слово з предметно-оцінними значенням, – це лексема із закріпленою за нею прагматичною установкою [14: 20]. Оцінність інших слів обумовлена контекстом і проявляється у певному словесному оточенні. Іншими словами, у мові є нейтральні слова, оцінність яких можлива і є контекстуально-зумовленою, та слова зі сталим забарвленням, оцінність яких реалізується або посилюється у контексті. У центрі уваги в цьому дослідженні нові слова та словосполучення останнього типу.

Зіставне вивчення функціонування англійських та українських неологізмів межі ХХ – ХХІ століття у контексті свідчить про універсальний характер актуалізаторів їхньої оцінної семантики.

2.1. Актуалізаторами семантики і прагматики інновації, вербальними контекстними сигналами, які декодують її прагматичне значення, можуть виступати слова, які містять у своїй семантичній макроструктурі меліоративні або пейоративні семи. Наприклад: "Нав'язлива агітація сучасних агітпропівців поглинається вухами багатостраждального народу в справді конячих дозах" (Сучасність, 1999, №10, с.84). В наведеному контексті негативна оцінність неологізму *агітпропівець* ((агітація + пропаганда) + івець) актуалізується вживанням оцінних пейоративних прикметників "нав'язлива", "багатостраждальний", словосполученням "в конячих дозах", яким характеризується спосіб дій осіб, позначених новотвором *агітпропівці*. Аналогічні приклади спостерігаємо в англійській мові кінця ХХ – початку ХХІ століття: "*I don't think sponsors realize how annoying ad-duckancy is to television viewers or radio listeners*" (Time, Feb. 12, 2004). Отже, пейоративний прикметник "annoying" вказує на негативну оцінність неологізму *ad-duckancy* (ad + redundancy), який позначає надтоїдливе повторення комерційної реклами (об'яви) під час окремої радіо- чи телепрограми.

2.2. Оскільки неологізми – це одиниці, форма та/або значення яких були раніше невідомі носіям мови, їх вживання у контекстах нерідко супроводжується експліцитним поясненням їхнього значення, тлумаченням, коментарем, що є ще одним джерелом інформації про семантику і прагматику нової мовної одиниці взагалі і про оцінний компонент її значення зокрема. Наприклад: *"A Sad-Grad, said CEO John Challenger, is a recent college graduate with no job prospects, deep in school debt and credit-card bills and living with his or her parents."* (Chicago Sun-Times, May 20, 2003). Таким чином, пейоративні семи значення неологізму *sad grad* "відсутність перспектив" та "наявність боргів" прямо вербалізуються у контексті та вказують на негативну оцінність одиниці, яка, до речі, певною мірою проявляється і у формі неологізму лексемою *sad*. Подібним чином тлумачиться значення українського новотвору *шаровик* у наступному контексті: *"Завідувач ХНЗБУ багаторічний шаровик (той, що шарив усюди і скрізь) і всезнайко — кошовий Євжен Шарчук"* (М. Матіос. Містер і місіс Ю в країні укрів, с. 82). Більше того, слово "шарить", яке мотивує та служить основою для утворення нової мовної одиниці, традиційно обмежується рамками неформального спілкування і в цьому контексті є сигналом, який актуалізує емоційну, а саме, неофіційну, прагматику слова *шаровик*, яка разом з тим корелює з негативним ефектом всього висловлювання.

2.3. Аналіз функціонування оцінних неологізмів в англійській та українській мовах ХХ – ХХІ століття, дозволяє дійти висновку, що серед засобів реалізації певного, негативного чи позитивного, оцінного значення нової мовної одиниці у контексті – протиставлення, порівняння явища, якості, об'єкта тощо, позначуваних новим словом чи словосполученням, із вже відомими мовцю явищами, якостями, об'єктами і т.п., за якими вже закріпилося певне прагматичне значення, оцінне, соціальне забарвлення. Наприклад: *"При масовій карнавалізації, успішно розгорнутій бубабістами, виникла гостра потреба майстерного серйозного слова"* (Слово і час, 1998, №6, с.52); *"Надзвичайно живе, не запатріотизоване слово його"* (УМЛШ, 1992, №2, с.54). Отже, негативна оцінність неологізмів *карнавалізація* і *запатріотизований*, пов'язаних із літературою, стилем та манерою письменників зокрема, реалізується через їхню опозицію до "майстерного серйозного слова" та "живого слова" відповідно. Оцінний неологізм *acurat* в англійській мові, у значенні якого, згідно з тлумаченням, наданим у словнику неологізмів ("невихована, пустотлива дитина із сім'ї, яка має достатки вище за середні"), містяться пейоративні семи "невихованість", "пустотливість", реалізує своє негативне забарвлення у непрямому протиставленні позитивнооцінному "fine people" у наступному контексті: *"I thought the Johnsons were fine people till I met their two little acurats"* (New & Record, Sept. 5, 2004).

3. Висновки

Вивчення функціонування англійських та українських оцінних неологізмів у контексті демонструє, що останній є потужним, іноді єдиним та обов'язковим, механізмом актуалізації та реалізації оцінного значення новотворів. Специфіка неологізмів як незнайомих раніше одиниць мови полягає у необхідності аналізувати їх у контекстних позиціях з урахуванням усіх контекстних зв'язків, що робить можливою правильну інтерпретацію семантики та прагматики оцінного неологізму.

У випадках, коли новотвори складаються з лексем або елементів лексем, вже відомих мовцю, оцінне значення формується за рахунок наявності у їхньому складі компонентів з пейоративною чи меліоративною конотацією, закріпленою в їх значеннях. Для таких одиниць контекст є, перш за все, можливістю експлікації їхнього забарвлення, механізмом підсилення останнього, а також засобом перевірки тлумачення значення нової одиниці й визначення знаку оцінки, оскільки, як демонструє матеріал дослідження, морфологічна мотивованість не завжди є надійним джерелом інформації про семантику і прагматику інновації. Дослідження вживання нових оцінних слів і словосполучень дозволяє зробити певні спостереження та узагальнення щодо вербальних сигналів, які декодують прагматичне значення одиниць, що вивчаються, у зіставлюваних мовах. До таких актуалізаторів оцінної семантики новотворів відносимо слова із меліоративними або пейоративними компонентами у семантичній структурі, тлумачення і коментарі, які супроводжують вживання неологізму, а також протиставлення, порівняння денотата нової мовної одиниці із об'єктами та явищами, які вже знайомі мовцям і набули у суспільній свідомості певного забарвлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гак В. Г. Новые слова и новые словари / В. Г. Гак // Новые слова и словари новых слов. — Л. : Наука, 1983. — С. 15 – 29.
2. Заботкина В. И. Новая лексика современного английского языка / В. И. Заботкина. — М. : Высшая школа, 1989. — 124 с.
3. Зацний Ю. А., Пахомова Т. О. Мова і суспільство: збагачення словникового складу сучасної англійської мови / Ю. А. Зацний, Т. О. Пахомова. — Запоріжжя : Запорізький державний університет, 2001. — 243 с.
4. Мазурик Д. В. Інноваційні процеси в лексиці сучасної української літературної мови (90-і роки ХХ ст.) : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01 / Д. В. Мазурик. — Львів, 2002. — 212 с.
5. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття : (На матеріалі мови засобів масової інформації) / О. А. Стишов. — 2-ге вид., переробл. — К. : Пугач, 2005. — 388 с.
6. Algeo J. A Short History of New Words Study / J. Algeo // Dictionaries: Journal of the Dictionary Society of North America. — Cleveland, OH: Dictionary Society of North America, 1995. — No 16. — P. 13 –16.
7. McKean Erin. What is a New Word? / McKean E. // The Oxford Essential Dictionary of New Words, ed. by E. McKean. — Oxford. — New York : Oxford University Press, 2003. — P. 8 –11.
8. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Н. Д. Арутюнова. — М. : Наука, 1988. — 341 с.

9. Бессонова О. Л. Оценка как семантический компонент лексического значения слова (на материале существительных-наименований лица в английском, французском и украинском языках) : дис. ... кандидата филол. наук : 10.02.04 / О. Л. Бессонова. — Донецк, 1995. — 184 с.
10. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф. — М. : Наука, 1985. — 228 с.
11. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Телия. — М. : Наука, 1986. — 143 с.
12. Katz D. The Functional Approach to the Study of Attitudes / D. Katz // Public Opinion Quarterly. — 24. — 1960. — P. 164 – 204.
13. Nowell-Smith P. H. Ethics / P. H. Nowell-Smith. — Oxford : Blackwell, 1957. — 283 p.
14. Эпштейн М. Н. Идеология и язык (построение моделей и осмысление дискурса) / М.Н. Эпштейн // Вопросы языкознания, 1991. — № 6. — С. 20.
15. Shahovskij V. I. Lexikalische Bedeutung des Wortes und Konnotation / V. I. Shahovskij // Zeitschrift für Phon. Sprachwiss. Kommunik. Forsch. — 1987. — Bd. 40, H. 6. — S. 830 – 838.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Hak V.H. Novyye slova i slovari novyh slov [New Words and Dictionaries of New Words] / Hak V.H. // Novyye slova i slovari novyh slov [New Words and Dictionaries of New Words]. — L. : Nauka, 1983. — S. 15 – 29.
2. Zabolotkina V.I. Novaya leksika sovremennogo anglijskogo yazyka [New Vocabulary in Modern English] / V.I. Zabolotkina. — M. : Vysshaya shkola, 1989. — 124 s.
3. Zatsnyj Yu. A., Pakhomova T.O. Mova i suspil'stvo: zbagachennya slovnkovogo skladu suchasnoyi anglijs'koyi movy [Language and Society: Replenishment of the Word-stock of Modern English Language] / Yu. A. Zatsnyj, T.O. Pakhomova. — Zaporizhzhya: Zaporiz'kij derzhavnyj universytet, 2001. — 243 s.
4. Mazuryk D.V. Innovatsijni protsesy v leksytsi suchasnoyi ukrajinskoyi literaturnoyi movy (90-i roky XX st.) [Innovative Processes in the Vocabulary of Modern Standard Ukrainian (the 90-ies of the XXth Cent.)] / D.V. Mazuryk. — Lviv, 2002. — 212 s.
5. Styshov O.A. Ukrayinska leksyka kintsya XX stolittya : (Na materiali zasobiv masovoyi informatsiyi) [The Ukrainian Vocabulary of the End of the XXth Century : (On the Basis of Mass Media)] / O.A. Styshov. — 2-ge vyd., pererobl. [2nd edition]. — K. :Pugach, 2005. — 388 s.
6. Algeo J. A Short History of New Words Study / J. Algeo // Dictionaries: Journal of the Dictionary Society of North America. — Cleveland, OH: Dictionary Society of North America, 1995. — No 16. — P. 13 –16.
7. McKean Erin. What is a New Word? / McKean E. // The Oxford Essential Dictionary of New Words, ed. by E. McKean. — Oxford. — New York : Oxford University Press, 2003. — P. 8 –11.
8. Arutyunova N.D. Tipy yazykovykh znachenij: Otsenka. Sobytiye. Fakt. [Types of Language Meanings: Evaluation. Event. Fact.] / N.D. Arutyunova. — M. :Nauka, 1988. — 341 s.
9. Byessonova O. L. Otsenka kak semanticheskij komponent leksicheskogo znacheniya slova (na material sushestvitelnyh-naimenovanij litsa v anglijskom, frantsuzskom i ukrajinskom yazykah) [Evaluation as Semantic Component of the Lexical Meaning of the Word (on the Material of Nouns-Nominations of a Person in English, French and Ukrainian)] / O. L. Byessonova. —Donetsk, 1995. — 184 s.
10. Volf E.M. Funktsionalnaya semantika otsenki [The Functional Semantics of Evaluation] /E.M. Volf. — M. : Nauka, 1985. — 228 s.
11. Teliya V.N. Konnotativnyj aspekt semantiki nominativnykh edinits [The Connotative Aspect of Semantics of Nominating Units] /V.N. Teliya. — M. :Nauka, 1986. — 143 s.
12. Katz D. The Functional Approach to the Study of Attitudes / D. Katz // Public Opinion Quarterly. — 24.– 1960. — P. 164 – 204.
13. Nowell-Smith P. H. Ethics / P. H. Nowell-Smith. — Oxford : Blackwell, 1957. — 283 p.
14. Epshtein M.N. Ideologiya i yazyk (postroyeniye modelej i osmysleniye diskursa) [Ideology and Language (Building Models and Considering Discourse)] / M.N. Epshtein // Voprosy yazykoznanija, 1991. — № 6. — S. 20.
15. Shahovskij V. I. Lexikalische Bedeutung des Wortes und Konnotation / V. I. Shahovskij // Zeitschrift für Phon. Sprachwiss. Kommunik. Forsch. — 1987. — Bd. 40, H. 6. — S. 830 – 838.

Матеріал надійшов до редакції 03.06. 2013 р.

Островская Ю.К. Средства актуализации оценочной семантики неологизмов в контексте.

Статья посвящена изучению роли контекста в декодировании и интерпретации значения оценочных неологизмов в английском и украинском языках в конце XX – в начале XXI века. Вступительные замечания содержат краткий обзор истории изучения неологизмов и категории оценки, а также информацию о материале и актуальности исследования. В статье описаны способы и особенности реализации оценочного значения неологизмов в контексте в английском и украинском языках в указанный период.

Ostrovskaya Yu. K. Means of Actualization of the Evaluative Meaning of Neologisms in the Context.

The article deals with the role of context in decoding and interpreting the meaning of the English and Ukrainian evaluative neologisms at the end of the XXth – the beginning of the XXIst century. Introductory notes provide a brief review of the history of study of neologisms and evaluation as well as the information on the language data and topicality of the present study. The article casts light upon the means and peculiarities of the realization of the evaluative neologisms' meaning in context in English and Ukrainian at the period in question.